

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2020 metai

1

LI

Vilnius 2020

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2020

2

Vilnius 2020

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2020

2

Vilnius 2020

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-19-10

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Sergej POLECHOV / Сергей В. ПОЛЕХОВ / Sergey POLEKHOV
Rusijos mokslų akademijos Rusijos istorijos institutas, Rusija /
Institute of Russian History, Russian Academy of Sciences, Russia

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Ilinojaus universitetas Karbondeilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.

EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje: <http://talpykla.istorija.lt/>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2020
© Straipsnių autoriai, 2020

Аляксандр С м а л я н ч у к. **Раман Скірмунт (1868–1939): жыццяпіс грамадзяніна Краю.** Мінск: Выдавец Зміцер Колас, 2018, 700 с. ISBN 978-985-23-0016-3.

Romanas Skirmuntas (*Раман Скірмунт, Роман Скирмунт, Roman Skirmunt*, 1868–1939) – trijų valstybių politinis ir visuomenės veikėjas, atstovavęs „krajovcų“, kurie istorinė Lietuva suprato kaip integralų kraštą, besiremiantį istoriniu, teritoriniu, ekonominiu ir kultūriniu bendrumu, idėijinei politinei srovei. Lietuvos ir Lenkijos istoriografijoje „krajovcų“ grupės ir jų atstovai (Mykolas Römeris, Konstancja Skirmuntt, Ignacy Korwinas-Milewski, Edwardas Wojniłowiczius, Bolesławas Jałowickis ir kt.) ne kartą plačiai pristatyti. Baltarusijos istorikas Aliaksandras Smaliančukas, anksčiau nagrinėjęs „krajovcų“ ideologijos turinį, naujoje monografijoje siūlo atidžiau pažvelgti į Skirmunto politinę biografiją, žymėjusią sudėtingus tautinius procesus buvusiose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) žemėse.

1918 m. vasarą R. Skirmuntas – Valstybės Dūmos narys – formavo Baltarusijos Tautinės Respublikos (*Беларуская Народная Рэспубліка*) vyriausybę, o 1930 m. rudenį buvo išrinktas į Lenkijos Respublikos senatą. Jo atvejis puikiai rodo, kaip Baltarusijos istoriografijoje vyko „žaidimai“ su istorine atmintimi, tiksliau, kaip A. Skirmunto – „valstiečių engėjo“ vaizdinys buvo pakeistas baltarusių tautinio judėjimo veikėjo vaizdiniu. Smaliančukui rūpėjo Skirmuntą pristatyti ne vien kaip politinį ir visuomenės veikėją, bet ir atskleisti jį kaip „žmogų ir asmenybę“, pasitelkus žodinės istorijos (*oral history*) metodologines priemones. Kaip teigia A. Smaliančukas, jo Skirmunto biografija išeina iš įprastos istorinės biografijos rėmų (p. 25). Autorius įsitikinęs, kad „be vertybinių nuostatų ir veiklos motyvų pažinimo, neįmanoma suprasti ir atlikti gilios asmenybės visuomeninės ir politinės veiklos analizės“ (p. 31).

Monografiją sudaro šeši skyriai: „Mirtie, kur tavo geluonis?“, „Giminė ir tėvynė“, „Krašto pilietis“, „Baltarusių veikėjas iš didikų...“, „Po Vyčio“ ženklų“, „Tarp Parečiaus ir Varšuvos“. Jų pavadinimai rodo, kad nors A. Smaliančukas deklaravo norą atskleisti Skirmuntą kaip asmenybę, žmogų, vis dėlto daugiau dėmesio darbe skirta Skirmunto politinės veiklos analizei. Autorius taikliai pastebėjo, kad XX a. pradžioje bajorų kilmės asmenims pasirinkti tautinę tapatybę ne visada buvo paprasta ir aišku – Skirmuntas savo

politinėje biografijoje rinkosi kelis kartus. Kas tai nulėmė? Į šį klausimą ir norėtume su-
telkti ypatingą dėmesį bei pristatyti knygos autoriaus daromas išvadas, svarbias politinės
minties buvusios LDK žemėse tyrinėtojiui.

A. Smaliančukas, remdamasis savo anksčiau atliktais tyrimais bei Lenkijos ir Lie-
tuvos istorikų (Jano Jurkiewicziaus, Juliuszo Bardacho, Dariuszo Szpoperio, Zbyszeko
Solako, Rimanto Miknio) darbais, pirmiausia pristatė „krajovcų“ politinės srovės ide-
ologiją bei atskleidė Skirmunto įnašą į šios ideologijos formavimąsi. Tačiau 1916 m.
pabaigoje Skirmuntas įsijungė į „Baltarusių draugijos pagalbai nukentėjusiems nuo karo“
(*Беларускае таварыства дапамогі пацярпелым ад вайны*) veiklą. „Įvertinant faktą,
kad tuo metu visuomeninės organizacijos atliko tautinių judėjimų susivienijimo funkciją,
tai buvo naujas etapas Skirmunto gyvenime“ – teigia A. Smaliančukas (p. 249). Bet ar
tai reiškė, kad Skirmuntas atsisakė „krajovcų“ ideologijos?

A. Smaliančuko manymu, „baltarusių tautinės idėjos demokratiškumas, skatinęs at-
sisakyti šovinizmo kitų tautų atžvilgiu“, galėjo artinti Skirmuntą prie baltarusių tautinio
judėjimo (p. 254). Pirmojo pasaulinio karo metais daugelis baltarusių tautinių veikėjų
palaikė „krajovcų“ idėjas ir siekė sukurti bendrą Baltarusijos–Lietuvos politinį junginį.
Remdamasis šiomis prielaidomis, A. Smaliančukas padarė gana kategorišką bei Baltaru-
sijos istoriografijai nebūdingą išvadą, jog Skirmuntas pasirinko baltarusių tautinį judėji-
mą vien todėl, kad ieškojo palaikymo „krajovcų“ ideologijai, o tuo metu tokius rėmėjus
jis atrado tarp baltarusių politinės inteligentijos (p. 254). Tačiau, kai „krajovcų“ ideolo-
gija tapo neaktuali baltarusių tautiniams ideologams, kai vis labiau stiprėjo socialistinė
batarusių tautinio judėjimo kryptis¹, Skirmuntas ėmėsi ieškoti naujų sąjungininkų.

1917 m. lapkritį Skirmuntas užmezgė vis aktyvesnį ryšį su lenkų politinėmis organi-
zacijomis. Tuo metu jis, matyt, prisimindamas Liublino unijos laikus, jau pradėjo galvoti
apie lenkų–baltarusių sąjungą. Lenkų ir baltarusių suartėjimas Skirmuntui atrodė kaip
vienas iš perspektyvių krašto apsaugos variantų. Su Lenkija jis siejo krašto socialinio
ir ekonominio gyvenimo normalizavimo ir krašto apsaugos nuo bolševizmo viltis. Jau
1922 m. kaip Parečiaus dvaro Minsko gubernijoje savininkas ir regioninio rinkiminio blo-
ko „Polesės krašto susivienijimas“ (*Krajowe Zjednoczenie Polessia*) atstovas jis dalyva-
vo rinkimuose į Lenkijos Respublikos seimą ir senatą. A. Smaliančuko teigimu, tuo metu
Skirmunto „krašto samprata“ susiaurėjo iki Palesės regiono, kuriame buvo jo valdomas
dvaras. Skirmuntas dalyvavo Palesės žemės ūkio draugijos veikloje, savo dvare organiza-

¹ 1917 m. baltarusių tautinio judėjimo lyderis Antonas Luckevičius (*Антон Луцкевіч*), anksčiau pasisa-
kęs už bendrą Baltarusijos–Lietuvos politinį junginį, teigė, kad baltarusių tautinis judėjimas pagal savo pri-
gimtį yra demokratinis ir stipriai susijęs su rusų socialdemokratų jėgomis. Baltarusių periodiniame leidinyje
Гоман A. Luckevičius siūlė atsargiai vertinti Skirmunto ir Wojniłowicziaus išitraukimą į baltarusių tautinį
judėjimą. A. Luckevičius buvo įsitikinęs, kad bajorija nuo senų senovės prarado savo tautinę tapatybę – ji
„sulenkėjo“ arba „surasėjo“.

vo gaisrinę apsaugą, rėmė geležinkelio tiesimo darbus bei siuntė į lenkiškus periodinius leidinius surinktą istorinę ir kraštotylinę informaciją apie Palesės regioną. 1922 m. Skirmuntas įsirašė į „Lenkijos Pakraščių globos draugiją“ (*Polskie Towarzystwo opieki nad Kresami*), taip siekdamas stiprinti lenkų politinių organizacijų įtaką Vakarų Baltarusijoje. 1930 m. Skirmuntas laimėjo rinkimus į Lenkijos Respublikos valdžios struktūras – seimą ir senatą – ir aktyviai dalyvavo svarstant kariuomenės pertvarkymo įstatymo projektą, priimant valstybės biudžetą. Rengiant recenzijas I. Korwino-Milewskio, Wojniłowicziaus publikuotiems atsiminimams bei rašant nekrologą pusseserei Konstancijai Skirmuntt „krajovcų“ idėjos liko Skirmunto politinės veiklos paraštėje.

Recenzijoje Wojniłowicziaus atsiminimų knygai Skirmuntas piešė lenkų dvarininko, kuris didžiuojasi savo baltarusiška kilme, vaizdinį. Jis yra baltarusių žemės patriotas, rūpinasi šio krašto liaudimi, bet šalia šios veiklos lieka lenkų „iki kaulų smegenų“ ir siekia stiprinti lenkų kultūrą „tolimuose pakraščiuose“ (p. 610). Šis vaizdinys, kurį A. Smaliančukas priskyrė pačiam Skirmuntui, atskleidžia „krajovcų“ idėjos evoliuciją, kurią patyrė „vienas paskutiniųjų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piliečių“.

Olga Mastianica-Stankevič
(Lietuvos istorijos institutas)